

A schellingi természetfilozófia és a korabeli természettudományok korrespondenciái

Gurka Dezső

A disszertáció tézisei

1. Schelling természetfilozófiájának központi törekvése volt a mechanikus felfogással illetve a karteziánus dualizmussal szembeni elhatárolódás. Ebben - a koraromantika egységszemlélete mellett - a platonizmus és Spinoza panteizmusa jelentettek számára előképet. Az ellentétes elemekből létrejövő egység schellingi gondolatának háttérében ugyanakkor fellelhetők egy korabeli természettudományok, főként a fizika és a kémia által nyújtott analógiák is, mindenek előtt az elektromossággal és a mágnesességgel kapcsolatos új felismerések. Jelen disszertáció a filozófia- és tudománytörténeti szempontok együttes érvényesítésével azt az (ez ideig jobbra periférikusan kezelt) érvet kívánja középpontba állítani, mely szerint Schelling természettudományos tájékozódása nem pusztán epizódikus jellegű volt, hanem ezeket az ismereteket a filozófiai fogalmainak struktúráját meghatározó módon és a korai periódusán túlmutató érvénnyel integrálta.

2. Schelling korai filozófiájának fogalmi genezisében jelentős szerepet játszott a Kant- illetve Fichte recepció. Az 1797 és 1800 közé eső időszakban létrejött fogalmi apparátus egyes elemei (így például a hatvány vagy a polaritás kategóriái) számos, a jénai romantika vonzáskörébe tartozó filozófus, tudós és költő írásaiban is megtalálhatók. A koraromantika egységproblematikája Schellingnél mind jellemzőbb módon az anyag dedukciójának illetve konstrukciójának fogalmában öltött formát, s ez a triádikus struktúra egyben a kanti alaperők koncepciójának meghaladását is jelentette.

3. A korábbi szakirodalom a természetfilozófiai periódust többnyire az életmű zárványkorszakának tekintette, nyomatékosítva ezzel a schellingi filozófia diszkontinuitásának téziséét. A hatványok fogalmának az identitásfilozófiai periódusba illetve a kései filozófiába való átöröklődése nem teremt ugyan folytonosságot a schellingi opuszban, de olyan kontinuitáselemként jelentkezik, amely éppen a természetfilozófiai periódus zártságát oldja fel. Schelling ugyanakkor néhány mű erejéig még a harmincas-negyvenes években is visszatért az 1797 és 1806 közötti időszak tematikájához, szembesítve a spekulatív fizika koncepcióit a fizika fejlődésének konkrét eredményeivel.

4. Schelling az egységszemlélet jegyében több írásában is hangsúlyozta az elektromosság, a mágnesesség, a hő illetve a fény jelenségeinek összetartozását. Ezek az elméleti hipotézisek a kor több fontos természetkutatójára is befolyással voltak, s mintegy pozitív heurisztikaként ösztönözték kísérleteiket és megfigyeléseiket. Iniciatív - bár ellentmondásoktól sem mentes, s a kanti hatásoktól sem mindig differenciáltan elkülönülő - hatással voltak Schelling korai művei Ritter, Oersted és Novalis munkásságára.

5. A schellingi filozófia magyarországi recepciója különösen a természetfilozófiai periódus időszakában és vonatkozásában volt intenzív. A pesti egyetem professzorainak illetve Kazinczy környezetének diskurzusközösségei valamint az akkoriban meginduló folyóiratok révén Schelling hatása – jóllehet Kant majd Hegel hatásánál kevésbé kiterjedt módon – majd három évtizedig jelen volt a magyar kulturális életben. Ugyanakkor Winterl Jakab révén a magyarországi természettudomány is kimutatható hatást gyakorolt Schellingre. Disszertációmban adatom e recepció kölcsönösségét.